

ERVARINGS- DESKUNDIGEN IN HET SOCIAAL DOMEIN:

wie zijn dat en
wat doen ze?

Colofon

Auteurs: Astrid van der Kooij en Saskia Keuzenkamp

Eindredactie: Tekstbureau Zonder H

Vormgeving: ontwerpburo suggestie & illusie

April 2018

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van de bronvermelding:

© Movisie, kennis en aanpak van sociale vraagstukken.

De inhoud van deze publicaties is met grote zorg samengesteld. Desondanks is Movisie niet aansprakelijk voor de eventuele schade die ontstaat door het gebruik van deze informatie.

© Movisie

Deze publicatie is tot stand gekomen dankzij financiering van het ministerie van VWS.

Ervarings- deskundigheid is vernieuwend en in het sociale domein volop in ontwikkeling

➔ Inleiding

Ervaring, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid zijn woorden die veel te horen zijn in het sociaal domein. Een veel gehoorde klacht van cliënten over beleid en praktijk in het sociaal domein is dat er te weinig wordt aangesloten bij hun ervaringen, vragen en perspectief. Door meer uit te gaan van ervaringen van mensen, meer gebruik te maken van ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid komt de leefwereld meer centraal te staan. We zien dan ook dat in de systeemwereld van beleid en uitvoering de belangstelling voor ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid toeneemt. Gemeenten zoeken naar manieren om ervaringskennis beter te benutten in het (gemeentelijk) beleid. Uitvoerders betrekken ervaringsdeskundigen bij de aanpak van armoede en schulden, in de ggz, de jeugdzorg, onafhankelijke cliëntenondersteuning, de ondersteuning van allochtone mantelzorgers en andere praktijken. Ook op hoog bestuurlijk niveau heeft ervaringsdeskundigheid de wind mee. Zo liet de minister van VWS Hugo de Jonge al snel na zijn aantreden weten dat “ervaringsdeskundigheid nog veel meer ingezet moet en kan worden”.¹ Hij voegde de daad bij het woord door te spreken met ervaringsdeskundigen van PerSaldo. Dat deed hij ook op de Voor de Jeugddag 2017. De hoogste ambtenaar op zijn ministerie, Eric Gerritsen, is eveneens fervent voorstander van het betrekken van ervaringsdeskundigen. Hij ziet hen als een beloftevolle manier om de benodigde veranderingen in het sociaal domein vorm te geven. Ervaringsdeskundigheid is vernieuwend en in het sociaal domein volop in ontwikkeling. Daardoor is het nog omgeven met vragen en verwarring. In deze notitie zetten we de beschikbare kennis voor u op een rij. Wat is ervaringsdeskundigheid? Wat is de meerwaarde van ervaringsdeskundigen? Hoe verhoudt ervaringsdeskundigheid zich tot verwante begrippen? Wat zijn de mogelijke rollen voor een ervaringsdeskundige?

➔ Wat is ervaringsdeskundigheid?

“Een ervaringsdeskundige is iemand die op basis van persoonlijke en collectieve ervaringskennis in staat is deze kennis, in welke vorm dan ook, door te geven aan anderen.” Aldus Eric van der Eerden van de Vereniging van Ervaringsdeskundigen.² Deze omschrijving laat zien dat het gaat om kennis die is gebaseerd op persoonlijke ervaring, die is verrijkt met andere ervaringen en bronnen. Ervaringsdeskundigen kunnen deze kennis overigens niet alleen doorgeven, maar zijn ook in staat deze in te zetten ten behoeve van anderen. Deze anderen kunnen allerlei personen of groepen zijn. Zoals cliënten, die individuele hulp en ondersteuning krijgen; een schoolklas die leert over de risico's van verslaving; een beleidsmedewerker die leert hoe de problematiek rond eenzaamheid werkt; of een student die leert over de psychologische dynamiek rond armoede.

Een ervaringsdeskundige is iemand die op basis van persoonlijke en collectieve ervaringskennis in staat is deze kennis, in welke vorm dan ook, door te geven aan anderen.

Eigen ervaringen met beperking / ontwrichting én het vinden van evenwicht

analyse & zelfinzicht
ervaringen van anderen andere bronnen

aanleren van vaardigheden voor deskundige inzet

(mogelijk in verschillende rollen)

Ervaring, kennis
en deskundigheid
kunnen zich via
elkaar telkens
verder
ontwikkelen

Veel andere, gangbare definities van ervaringsdeskundigheid spitsen zich toe op het inzetten van de ontwikkelde ervaringskennis gericht op het herstel van de ander. Zie bijvoorbeeld Nicole van Erp: ervaringsdeskundigheid houdt in dat “iemand die ervaring heeft met een psychiatrische aandoening (en psychiatrische hulpverlening) en een herstelproces heeft doorlopen (ervaring), op de eigen ervaringen gereflecteerd heeft en die gedeeld met anderen (ervaringskennis) en dat iemand geleerd heeft hoe deze kennis in te zetten om anderen te ondersteunen (ervaringsdeskundigheid).”³ Deze omschrijvingen sluiten goed aan bij de huidige manier van denken in de ggz, maatschappelijke opvang en verslavingszorg. Zij zijn echter te smal voor het brede spectrum aan vormen waarin ervaringsdeskundigen in het sociaal domein actief zijn, waar het lang niet altijd gaat om ‘herstel’ (zie verderop).

Naast ervaringsdeskundige wordt ook de term ervaringswerker gebruikt. De Vereniging van Ervaringsdeskundigen reserveert het woord ervaringswerker voor ervaringsdeskundigen die die als zodanig met een contract werken in zorg en/of welzijn.

Ervaringskennis

Ervaringsdeskundigheid begint bij de ervaringen zelf; ervaringen met een beperking, ziekte, handicap, aandoening, ontwrichting, crisis, en het vinden van een nieuw evenwicht. Vervolgens kan hierover kennis ontstaan. Het begint op individueel niveau, met de cliënt of verwant die zelf kennis heeft opgebouwd over zijn of haar situatie. Belangrijk hierbij is dat het niet alleen gaat over ervaring met de beperking, ziekte et cetera zelf, maar ook over hoe je ermee omgaat. Het gaat hierbij om begrippen als eigen ontwikkeling, ontplooiing, weerbaarheid, veerkracht en herstel.⁴ De volgende stap is het met de nodige afstand kijken naar de eigen situatie, hierop reflecteren, en deze verbinden met ervaringskennis van anderen. Zo ontstaat (algemenere) ervaringskennis. Als mensen hebben geleerd hoe ze die kennis breder kunnen inzetten, in beleid of ondersteuning van anderen, is sprake van ervaringsdeskundigheid. Een ervaringsdeskundige kan in verschillende rollen actief zijn. In de illustratie is te zien hoe ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid zich tot elkaar verhouden. Het is gebaseerd op een figuur dat veel in de literatuur is terug te vinden.

Van Haaster e.a. wijzen er hierbij op dat de trits ervaring – kennis – deskundigheid niet moet worden gezien als een lineair, maar een circulair proces.⁵ Ervaring, kennis en deskundigheid kunnen zich via elkaar telkens verder ontwikkelen. Zo ontstaat een doorlopend proces.

Dit onderscheid tussen ervaring, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid is heel behulpzaam in de ontwikkeling en afbakening van de rollen, functies en positie van ervaringsdeskundigen, zeker in situaties van hulp en ondersteuning. Ervaringskennis komt nu ook in beeld bij gemeenten die op zoek zijn naar reflectie op hun beleid vanuit de leefwereld van hun burgers. In deze context worden de begrippen ervaring, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid op een wat lossere manier ingevuld.

Ervaring als kennisbron

Belangrijk bij de huidige ontwikkelingen rond ervaringsdeskundigheid, is de erkenning van ervaring als aparte kennisbron. Ervaringskennis krijgt een plek náást wetenschappelijke en professionele kennis.

Alie Weerman omschrijft het als volgt: “persoonlijke ervaringen met ernstig lijden, geweld, onrecht en onmacht vormen een bijzondere en waardevolle kennisbron, gelijkwaardig aan professionele kennis”.⁶

Het ontsluiten van deze ervaringskennis is een uitdaging op zich.

Ervaringsdeskundigen inzetten is een vorm om dit te doen. Maar het is ook mogelijk om deze kennis breder op te sporen en toegankelijk te maken voor anderen. Een mooi voorbeeld hiervan is de (Sch)ouders, het ervaringskenniscentrum zorgkinderen. Dit is een platform dat voor ouders van een kind met een beperking of chronische aandoening op verschillende leefgebieden kennis verzamelt en ontsluit (zie www.schouders.nl). Op deze manier wordt ervaringskennis ingezet als een belangrijke, eigenstandige kennisbron voor ‘lotgenoten’, in aanvulling op wetenschappelijke en professionele kennis.

In het denken over het belang van ervaringskennis gaat het niet alleen over de ervaring van de cliënt en zijn omgeving. Heel nadrukkelijk komt er steeds meer oog voor de ervaring van de professional zelf. Sociale professionals hebben lange tijd ‘professionele distantie’ onderwezen gekregen. Zij leerden dat professionaliteit betekende je eigen verhaal juist níet te vertellen. Maar de mening hierover is aan het verschuiven. Het besef groeit dat deze persoonlijke ervaring zowel een positieve als negatieve bijdrage kan leveren in de hulpverlening die de professional uiteindelijk biedt. Steeds meer opleidingen van sociale professionals besteden daarom aandacht aan reflectie op de eigen ervaring.

Ervaringskennis kan ook worden benut door beleidsmakers. Zij kunnen ervaringskennis gebruiken, door het expliciet in te brengen bij de definiëring van sociale problemen.⁷ Ervaringskennis kan ook in deze context worden gezien als eigenstandige en waardevolle kennisbron.

Wat is de meerwaarde van ervaringsdeskundigen?

De populariteit van ervaringsdeskundigheid is zo groot, omdat erkend wordt dat een ervaringsdeskundige iets kan of biedt wat een ander niet kan of biedt. Zij hebben door hun ervaring iets in handen wat uitstijgt boven het niveau van de individuele cliënt en diens situatie, en anders is dan wat de professional kan bieden of de beleidsmaker weet. Ze kunnen het gat dichtend dat wordt ervaren tussen de cliënt en de sociale professionals, tussen leefwereld en systeemwereld.

Die professionals kunnen zowel zorgverleners als beleidsmakers of bestuurders zijn. Ervaringsdeskundigen kunnen met hun ervaringskennis zorgen voor een brug tussen beide werelden, of iets toevoegen aan een van beide omdat ze als ‘een van hen’ worden gezien. Ervaringsdeskundigen kunnen bijvoorbeeld helpen de schaamte voor

Ervaringskennis
krijgt een plek
náást
wetenschappelijke
en professionele
kennis

6 * Ervaringsdeskundigen in het sociaal domein: wie zijn dat en wat doen ze?

Er is meer
onderzoek
gewenst naar
het effect van
de inzet van
ervarings-
deskundigen.

een taboe te overwinnen. Of iemand recht voor z'n raap aanspreken. Een ander voorbeeld zijn ervaringsdeskundigen die werken in netwerken waar professionals niet of heel moeizaam toegang toe hebben. Ervaringsdeskundigen kunnen op die manier effectief ondersteuning bieden aan kwetsbare burgers. Binnen het sociaal domein kunnen ze bijdragen aan het versterken van inclusie, persoonlijke ontwikkeling, ontplooiing, eigen regie, weerbaarheid of veerkracht.

Andere ervaringsdeskundigen staan dichtbij de wereld van bestuur en beleid en kunnen in de systeemwereld vertellen hoe sociale problemen en de hulp- en dienstverlening er in de praktijk uitzien. En vertellen waarom bepaalde werkwijzen niet werken. Zij brengen hiermee een type kennis in dat beleidsmakers kunnen benutten, naast professionele en wetenschappelijke kennisbronnen.

Er is overigens nog nauwelijks systematisch onderzoek gedaan naar het effect van de inzet van ervaringsdeskundigheid voor de doelgroep. De kennis die er is, betreft vooral onderzoek naar de rol van de ervaringsdeskundige in de hulpverlening, en dat onderzoek is met name in het buitenland en in de ggz gedaan. Over het geheel bezien luidt de conclusie dat er wel enig bewijs lijkt te zijn voor de meerwaarde van de inzet van ervaringsdeskundigen bij de behandeling van mensen met ernstige psychische aandoeningen, maar dat het bewijs nog vrij mager is.⁸ Saskia Keuzenkamp wijst er in haar oratie op dat hier sprake is van een kennislacune, en meer onderzoek naar het effect van de inzet van ervaringsdeskundigen gewenst is.

Verwante begrippen

Ervaringsdeskundigheid is nauw verbonden met de begrippen herstel, empowerment en cliëntperspectief. We werken ze daarom hieronder kort uit, waarbij het vooral gaat om hun relatie met ervaringsdeskundigheid.

Herstel

Het begrip *herstel* is afkomstig is uit de ggz. Het duidt op het her vinden van balans na ervaringen van psychische ontwrichting. In een herstelproces groeien mensen over de gevolgen van een psychiatrische aandoening heen en ontdekken (vaak verloren gewaande) mogelijkheden voor een vervullend leven.⁸ Herstel is dus niet hetzelfde als genezing, dat 'beter', of 'weer gezond worden' betekent. Er worden vaak vier aspecten aan herstel onderscheiden.⁹

- * Het ontwikkelen van een positieve identiteit
- * Het 'framen van de aandoening' (stoornis is niet meer identiteitsbepalend maar slechts één aspect van de identiteit; positieve aspecten komen meer op de voorgrond)
- * Het zelf leren managen van de aandoening
- * Het ontwikkelen van positief gewaardeerde rollen

Kort samengevat betekent het “herstellen van de invloed die problemen en beperkingen hebben op het leven, maar ook herstellen in maatschappelijke zin”.¹⁰ Of zoals Wilma Boevink zegt: “Herstel gaat over het geven van betekenis aan wat het ook is waardoor je overweldigd bent en het gaat over niet langer de symptomen je leven laten beheersen. (...) Herstel betekent de moed opvatten om onder ogen te zien wat er in je leven aan de hand is en accepteren dat er werk op je bord ligt. (...) Het betekent durven vertrouwen op je eigen veerkracht en je eigen weg.”¹¹

Empowerment

Het tweede begrip waarmee ervaringsdeskundigheid vaak in verband wordt gebracht is *empowerment*. Dat begrip kent al een lange geschiedenis. Het is ontstaan in sociale bewegingen als de burgerrechtenbeweging en de vrouwenbeweging. Power betekent zowel macht als kracht. Empowerment richt de aandacht op toename van het vermogen van mensen om hun eigen leven en gewenste veranderingen daarin vorm te geven. Waar ‘herstel’ vooral een individuele connotatie heeft, is empowerment breder en gaat het ook om de rol van de omgeving en de samenleving voor het (kunnen) herstellen. Het vestigt de nadruk op de kracht van mensen zelf om invloed te hebben op hun leven, en vraagt daarnaast aandacht voor ongelijke kansen en mechanismen van uitsluiting. Het is een kritisch begrip, waarin de relatie tussen het individu en de maatschappij, een machtsvraagstuk, centraal staat.¹²

Ervarings-
deskundigheid
en werken vanuit
cliëntperspectief
lijken sterk op
elkaar, maar het
gaat net over
iets anders

Er bestaat
een enorme
variëteit aan
ervarings-
deskundigen in
allerlei
verschillende
contexten

Tine Van Regenmortel wijst op de paradox die het begrip empowerment in zich heeft. Je kan anderen niet empoweren, mensen moeten dat zelf doen. De omgeving dient het echter te faciliteren, door een appel te doen op de (manifeste en latente) krachten van betrokkenen en hun omgeving, door hulp- en steunbronnen toegankelijk te maken voor iedereen, in het bijzonder voor kwetsbare groepen en voor personen die 'anders' zijn.¹³

Cliëntenperspectief

Evaringsdeskundigheid en werken vanuit cliëntperspectief lijken sterk op elkaar, maar het gaat net over iets anders. Cliëntenperspectief gaat over een manier van kijken naar de werkelijkheid. Het staat bijvoorbeeld naast het perspectief van de professional, of de bestuurder. Harrie Van Haaster e.a.: "Het cliëntenperspectief is te beschouwen als een waardesysteem van waaruit naar de werkelijkheid te kijken. Het vormt een bril die je in staat stelt sommige zaken waar te nemen die je anders niet kunt waarnemen. Bij een perspectiefwisseling, bijvoorbeeld naar de positie van een hulpverlener, neem je andere dingen waar. De waarden die het cliëntenperspectief vertegenwoordigt geven betekenis aan ervaringsdeskundigheid en ervaringskennis."¹⁴

Het cliëntenperspectief zal vaak worden ingebracht door een ervaringsdeskundige, maar kan ook door een professional worden gedaan. Professionals werken primair vanuit hetgeen zij in hun opleiding hebben geleerd en hun professionele ervaring. Maar zij kunnen daarbij ook inbrengen wat zij zien dat hun cliënten belangrijk vinden: het cliëntenperspectief. Professionals legitimeren hun handelen met kennis 'over' ervaringen, maar (meestal) niet 'vanuit' persoonlijke ervaringen. Het werken vanuit de eigen ervaring, en daarbij eventueel gebruik maken van andere vormen van kennis, is het basiskenmerk van ervaringsdeskundigen.

Verschillende rollen voor een ervaringsdeskundige

Er bestaat een enorme variëteit aan ervaringsdeskundigen, in allerlei verschillende contexten, waaronder de hulpverlening, beleid, zelforganisaties, onderwijs, onderzoek. Dit leidt tot veel verwarring. Ter verheldering onderscheiden we vijf rollen waarin ervaringsdeskundigen nu actief zijn: ondersteuner, beleidsbeïnvloeder, deskundigheidsbevorderaar, onderzoeker en initiator van vernieuwing.

Ondersteuner, begeleider, maatje, coach

De rol die het verst is ontwikkeld, vooral in de ggz, is die van 'hulp' in de zin van een ondersteuner, begeleider, maatje, coach, etc. Het idee is dat de ervaringsdeskundige in deze rol een meerwaarde heeft, omdat hij/zij aan kan voelen hoe de innerlijke leefwereld van mensen met soortgelijke ervaringen eruit ziet, en vanuit daar naast mensen kan staan. De ervaringsdeskundige kan daardoor andere vragen stellen,

en op een overtuigende manier het omgaan met stigma, schaamte, incompetentie, onmacht en ongemak begrijpen. Vanuit deze kennis en positie kan de ervaringsdeskundige hulp en ondersteuning bieden. Bovendien kan de ervaringsdeskundige een hoopgevend perspectief inbrengen: in het contact met de ervaringsdeskundige kan bij de cliënt niet alleen bewustzijn van het anders zijn groeien, maar ook hoop en perspectief. De cliënt kan namelijk bij mensen met vergelijkbare problematiek zien dat een ervaringsdeskundige ondanks deze problematiek toch weer functioneert. Dat geeft henzelf ook de hoop dat er voor hen een weg naar herstel of empowerment mogelijk is. De ervaringsdeskundige vervult hiermee een voorbeeldfunctie.

Naast hulp aan een enkel individu, kan een ervaringsdeskundige deze rol ook op groepsniveau vervullen. Een voorbeeld hiervan is 'peersupport'. Al jaren lang bestaan er lotgenoten- en zelfhulpgroepen op verschillende vraagstukken in het sociaal domein, zoals het omgaan met psychiatrische beperkingen, problemen rond armoede en schulden, mantelzorg, verslaving, etc. Sommige van deze werkwijzen zijn al sterk doorontwikkeld en onderzocht, zoals de WRAP methodiek, die mensen onder begeleiding van ervaringsdeskundigen helpt bij hun herstel.

De opleidingen die inmiddels specifiek voor ervaringsdeskundigen zijn ontwikkeld, richten zich vooral op het zo goed mogelijk kunnen uitvoeren van deze rol: als ondersteuner voor lotgenoten. Studenten worden begeleid in hun eigen proces, en leren hoe zij anderen zo goed mogelijk kunnen ondersteunen.

Beleidsbeïnvloeder

Er zijn op dit moment veel plaatsen in het sociaal domein waar men ervaringsdeskundigen en/of mensen met ervaringskennis betreft bij beleidsvoorbereiding, -uitvoering en/of -evaluatie. Denk bijvoorbeeld aan het Schakelteam aanpak verward gedrag dat dit als een van de bouwstenen noemt; de gemeente Someren die ervaringsdeskundigen betreft bij het verbeteren van de ondersteuning van mensen met een beperking, en de ervaringsdeskundigen die zijn bevroegd bij het opstellen van het Advies 'Van beschermd wonen naar een beschermd thuis' van de Commissie Dannenberg.¹⁵ De beïnvloeding van beleid kan zowel gaan om beleid van de overheid, als van instellingen.

Professionals en bestuurders kunnen ervaringskennis gebruiken om (beleid over) hulp en ondersteuning te bieden die beter aansluit bij de behoeften en noden van mensen met een beperking of aandoening. In het sociaal domein is dit in het bijzonder aan de orde, omdat veel professionals en beleidsmakers door de grote beleidswijzigingen in 2015 te maken hebben met groepen waar ze voorheen nog niet of nauwelijks mee te maken hadden, waardoor ze er niet veel kennis van hadden. De bestaande cliënten- en Wmo-raden en cliënten- en patiëntenorganisaties bleken onvoldoende in

Ervaringskennis
verhoogt de
kwaliteit van
beleid

Sommige
ervarings-
deskundigen
nemen de rol
van innovator
op zich

deze behoefte te kunnen voorzien. Als gemeenten of instellingen in bredere zin belang hechten aan de input van ervaringskennis in het beleidsproces, dan vraagt dat om andere vormen om dit meedenken en -doen te organiseren. Concrete voorbeelden hiervan zijn te vinden in de brochure 'Ervaringskennis in beleid'.¹⁶ Hierin staat per fase van het gemeentelijke beleidsproces beschreven hoe ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid optimaal kunnen worden benut.

Deskundigheidsbevorderaar

Als ervaringskennis een aparte kennisbron is, ligt het voor de hand dat deze gericht wordt ingezet. In het onderwijs, beleid en sociale wijkteams zijn ervaringsdeskundigen in deze rol te vinden. In met name het beroepsonderwijs komen er steeds meer ervaringsdeskundigen die een onderdeel van het lesprogramma invullen, als co-docent. Omdat hun verhalen iets wezenlijks toevoegen aan de kennis die de docent uit theorie en geobjectiveerde kennis over kan brengen. Dit geldt ook voor zittende professionals. Als ervaringsdeskundigen aan een hulpverlenersteam worden toegevoegd, is dat deels om de collega's te informeren, maar ook om hen feedback te geven op hun handelen. Of wijkteams vragen scholing aan een ervaringsdeskundige, al dan niet in combinatie met een hulpverlener. Tot slot bieden ervaringsdeskundigen deskundigheidsbevordering aan beleidsmedewerkers. De gemeente Amsterdam laat bijvoorbeeld beleidsmedewerkers op het thema eenzaamheid bijspijkeren door een ervaringsdeskundige, en in Amsterdam-Zuid werken gemeente, ggz, welzijn en ervaringsdeskundigen op uitvoeringsniveau samen aan het terugdringen van eenzaamheid.

Onderzoeker

Ervaringsdeskundigen zijn soms betrokken bij onderzoek in het sociaal domein. Dat kan al bij het opstellen van de onderzoeksagenda. De inbreng van ervaringsdeskundigen heeft dan als doel ervoor te zorgen dat de beoogde onderzoeken gaan over vragen die daadwerkelijk relevant zijn voor mensen in kwetsbare posities. Ook bij de uitvoering van het onderzoek kunnen ervaringsdeskundigen een rol spelen: adviserend of als mede-onderzoeker. Dit kan een principiële keuze zijn voor betrokkenheid van de doelgroep (niet over maar met hen), maar ook een manier om betere onderzoeksresultaten te krijgen. Dit laatste kan het geval zijn wanneer onderzoekers met ervaringskennis beter in staat zijn de betreffende doelgroep te bereiken en/of te bevragen. Hoe meer belang gehecht wordt aan ervaringskennis als zelfstandige kennisbron, hoe groter de rol van ervaringsdeskundigen in onderzoek wordt. Voorbeelden van plekken waar de inzet van ervaringsdeskundigen in onderzoek veel aandacht krijgt zijn het Centrum voor cliëntervaringen (www.centrumvoorcliëntervaringen.nl) en het Nationaal Gehandicapten Programma 'Gewoon bijzonder' van ZonMw.

Initiator van vernieuwing

Naast de bovengenoemde formele rollen, nemen sommige ervaringsdeskundigen de rol van innovator op zich. Zij signaleren tekorten in het aanbod van de bestaande hulpverlening en ontwikkelen alternatieven. Voorbeelden hiervan zijn onder andere de zelfregie-centra, het bedrijf Hersteltalent van Irene van der Giessen (zie www.hersteltalent.nl) en verschillende alternatieve concepten van zorg-onderwijs die nu worden ontwikkeld om 'thuiszitters' toch onderwijs te bieden. Vanuit eigenschappen als vindingrijkheid, ondernemerschap en doorzettingsvermogen zetten ervaringsdeskundigen nieuwe initiatieven op die nauw aansluiten bij de ervaring van de leefwereld.

➔ Opleiding

Naarmate ervaringsdeskundigen meer deel worden van formele praktijken, als lid van een sociaal (wijk)team of werkend in een welzijnsinstelling, neemt de vraag over de benodigde kwalificaties en opleiding toe.

In de ggz is veel aandacht besteed aan het belang van het goed toerusten van ervaringsdeskundigen. Er is inmiddels een breed scholingsaanbod beschikbaar. Dit betreft hoofdzakelijk de rol van de ervaringsdeskundige als begeleider, ondersteuner, etc. Inmiddels heeft de NZa binnen de ggz de ervaringsdeskundige als beroep erkend, waardoor nu het Trimbosinstituut een landelijk leerplan ontwikkelt waarin de eisen aan opleiding en beroep worden geformaliseerd. Binnen het sociaal domein is men nog niet zover. Het is ook de vraag in welke mate de situatie vergelijkbaar is met die in de ggz. Op dit moment zijn er verschillende trainingen en opleidingen beschikbaar, bijvoorbeeld op het terrein van armoede en sociale uitsluiting, verslaving, en mensen met een (licht) verstandelijke beperking. Momenteel werkt de Vereniging van Ervaringsdeskundigen aan een overzicht van beschikbare opleidingen, dat op hun website zal worden gepubliceerd (www.vvve.nl). Een punt van discussie is voor welke rol en taken opleiding gewenst dan wel noodzakelijk geacht wordt.

➔ Ontstaansgeschiedenis

De huidige belangstelling voor ervaringsdeskundigheid in het sociaal domein is terug te voeren op de ontwikkelingen in de ggz in de jaren negentig. Maar de bron ligt nog verder terug: de eerste AA-groep startte in Nederland in 1948. En in de jaren zeventig legden vrouwen in vele praat- en zelfhulpgroepen belangrijke zaden voor het bespreken van maatschappelijke vraagstukken op basis van eigen ervaringen (www.canonsociaalwerk.eu). Daarna volgde in de jaren tachtig en negentig de armoedebeweging en Sjakuus. Dit was een voor en door beweging van armen onderling, die was gekoppeld aan de vakbond en politiek. In België is de armoedebeweging de bakermat van de huidige belangstelling voor ervaringsdeskundigheid.

In de ggz
ontstond
ervarings-
deskundigheid
als antwoord op
fundamentele
kritiek op de
hulpverlening

In de ggz ontstond ervaringsdeskundigheid als antwoord op fundamentele kritiek op de hulpverlening: de ggz van toen sloot onvoldoende aan op de leefwereld en concrete noden van mensen met psychische problemen; de zorg was over-geprofessionaliseerd en sterk hiërarchisch, waarbij de cliënt louter object van hulpverlening was. Als antwoord hierop claimden cliënten een andere positie en fundamentele veranderingen in de hulpverlening. Ervaringskennis en ervaringsdeskundigen gingen een belangrijke rol vervullen in de psychiatrie, de verslavingszorg en maatschappelijke opvang. Deze ontwikkeling werd onder meer in gang gezet door de HEE-beweging (Herstel, Ervaringsdeskundigheid en Empowerment) onder leiding van Wilma Boevink en Jos Droes en LIVE (Landelijk Steunpunt Inzet van Ervaringsdeskundigheid). De hulpverlening ging zich steeds meer richten op 'herstel' in plaats van 'reparatie' en ervaringsdeskundigen kregen een rol in de hulpverlening. Naast officiële opleidingen voor ervaringsdeskundigen is er een landelijk leerplan ervaringsdeskundigen in ontwikkeling. Ook op wetenschappelijk niveau is inmiddels veel meer ontwikkeld over de rol en het belang van ervaringskennis in het hele kennisspectrum (zie o.a. de proefschriften van Wilma Boevink en Alie Weerman).

Conclusie

Ervaringsdeskundigen zijn steeds vaker actief in het sociaal domein. Dit doen zij op eigen initiatief, als onderdeel van een emancipatoire beweging vanuit cliënten en hun naasten, en op verzoek van gemeenten en instellingen. Voor hen is de inzet van ervaringskennis een manier om de beoogde transformatie in het sociaal domein vorm te geven en de kwaliteit van beleid en uitvoering te versterken. De groeiende belangstelling voor ervaringsdeskundigheid komt voort uit de erkenning van de eigenstandige waarde van ervaringskennis, naast professionele en wetenschappelijke kennis. Ervaringskennis kan worden ingezet voor de ontwikkeling van beleid, ondersteuning, deskundigheidsbevordering en/of onderzoek. Ervaringsdeskundigen kunnen nieuwe inzichten en aanpakken voor sociale vraagstukken inbrengen, en van belangrijke betekenis zijn voor individuele lotgenoten. Sommigen vervullen een betekenisvolle rol binnen het systeem van beleid en/of hulpverlening, anderen leveren hun bijdrage vanuit een kritische buitenpositie.

De belangstelling voor de inzet van ervaringsdeskundigen groeit. Hetzelfde geldt voor de verwachtingen. Tegelijkertijd spelen er verschillende vragen over de inzet van ervaringsdeskundigen, zoals de benodigde randvoorwaarden, de relatie met de verschillende typen sociale professionals en de noodzaak van opleiding en beroepsontwikkeling. Deze en andere vraagstukken vragen om verdere verdieping en ontwikkeling. De komende jaren zullen op tal van plaatsen in het sociaal domein ervaringsdeskundigen worden ingezet in verschillende rollen. Dat zal vaak schuren, zo leren de ervaringen, maar lijkt ook winst op te leveren. Het zal gaan om lerende praktijken, die wij vanuit Movisie graag op verschillende manieren willen volgen en ondersteunen. Zodat ook anderen daar weer van kunnen leren. En zodat uiteindelijk beleid, hulp en ondersteuning voor mensen die daarvan afhankelijk zijn beter worden.

Kijk voor meer informatie en ons aanbod op movisie.nl/ervaringsdeskundigheid.

Ervarings-
deskundigen
zijn steeds vaker
actief in het
sociaal domein

Literatuur

1. Boevink, Wilma (2017). *HEE! Over Herstel, Empowerment en ervaringsdeskundigheid in de psychiatrie. Proefschrift. Utrecht: Trimbos Instituut.*
2. Boumans, Jenny (2016). *Naar het hart van empowerment. Deel 1. Een onderzoek naar de grondslagen van empowerment van kwetsbare groepen. Utrecht: Movisie / Trimbos-instituut.*
3. Cadat, Mellouki, Anne Lucassen, Shahrzad Nourozi en Karin Sok (2018). *Ervaringskennis in beleid; zo benut u optimaal ervaringskennis en -deskundigheid. Utrecht, Movisie.*
4. Erp, Nicole van, Anne-Marije Rijkaart, Dienke Boertien, Marian van Bavel en Sonja van Rooijen (2012). *Vernieuwende inzet van ervaringsdeskundigheid LIVE. Evaluatieonderzoek in 18 ggz-instellingen. Utrecht: Trimbos-instituut.*
5. Haaster, Harry van, Jean Pierre Wilken, Simona Karbouniaris, David Hidajattoellah (2013). *Kaderdocument ervaringsdeskundigheid; herziene versie 2013. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht.*
6. Keuzenkamp, S., (2017). *Wat werkt en wie werkt? De rol van ervaringsdeskundigen bij de aanpak van armoede en schulden. Oratie Vrije Universiteit Amsterdam, 28 november 2017.*
7. Steenberghe, Tijs Van, Jessica De Maeyer, Didier Reynaert (2017). *Een politiserende hefboom in TSV nummer 2, pp. 34-35.*
8. Weerman, Alie (2016). *Ervaringsdeskundige zorg- en dienstverleners. Stigma, verslaving en existentiële transformatie. Proefschrift. Delft: Eburon.*
9. Regenmortel, Tine, van (2008). *Zwanger van empowerment. Een uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg. Oratie Fontys Hogeschool Sociale Studies, 21 november 2008.*

Eindnoten

1. Tweet van @hugodejonge op 7 november 2017.
2. Eerden, Eric van der, 'Vereniging van Ervaringsdeskundigen; tegen misstanden; Pleidooi' in: Tijdschrift voor sociale Vraagstukken, 2017 nr 2, p. 40.
3. Van Erp e.a. (2012)
4. Zie hiervoor ook het Leerplan Ervaringsdeskundigheid in Zorg en Welzijn; opleidingsniveau 4&5 van het Netwerk Kwaliteitsontwikkeling GGz, uitgebracht in oktober 2017.
5. Zie Haaster, Harry van, Jean Pierre Wilken, Simona Karbouniaris, David Hidajattoellah, Kaderdocument ervaringsdeskundigheid; herziene versie 2013. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht, 2013, p. 8.
6. Alie Weerman in een interview in Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken nr 2 zomer 2017, p. 31. Van Steenberghe e.a. in Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken, nr. 2 zomer 2017, p. 35. Keuzenkamp, S., 2017.
7. Van Steenberghe e.a. TSV, p. 35
8. www.kenniscentrumphrenos.nl/kennisthemas/herstel-herstelondersteuning
9. Mike Slade, aangehaald in Weerman 2016 par 1.3
10. Davidson 2008, aangehaald in Boumans 2015, p. 86
11. Boevink 2017, p. 87
12. Boumans 2016
13. Van Regenmortel 2008
14. Van Haaster e.a. p. 9
15. Van beschermd wonen naar een beschermd thuis, Advies Commissie Toekomst beschermd wonen, in opdracht van de VNG, 11 november 2015.
16. Cadat e.a. 2018

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken